

Utjecaj pandemije na digitalizaciju Erasmus+ programa

Mohorić, Lina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:435641>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Lina Mohorić

Utjecaj pandemije na digitalizaciju
Erasmus+ programa

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Lina Mohorić

Matični broj: 21864

Utjecaj pandemije na digitalizaciju Erasmus+ programa

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: doc. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 5. rujna 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Utjecaj pandemije na digitalizaciju Erasmus+ programa

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Lina Mohorić

Rijeka, 2022.

Vlastoručni potpis:

SADRŽAJ

UVOD	1
MOBILNOST.....	2
EUROPSKA UNIJA I ZAČETAK ERASMUS+ PROGRAMA.....	6
OPĆENITO O ERASMUS+ PROGRAMU.....	9
DIGITALNI ERASMUS.....	10
1. DOBRE STRANE – „PANDEMIJA JE BILA NUŽNO ZLO“	13
2. LOŠE STRANE – „ZATVORENI U STAN I U SVOJU SOBU“	15
NOVI ALATI I EDUKACIJA O ISTIMA.....	17
„AJME, PA TI NISI SAMO GLAVA NA EKRANU!“	20
POGLED U BUDUĆNOST „ERASMUS GENERACIJE“	23
ZAKLJUČAK	25
LITERATURA.....	26
SAŽETAK.....	30
KLJUČNE RIJEČI	31

UVOD

Budući da su u današnjem svijetu, prepunom svakodnevnih digitalnih noviteta te sa sve manje granica u društvu, mobilnost i digitalizacija dva veoma česta pojma, ovaj će se rad bazirati na poveznici između njih. S pojavom pandemije cijeli se obrazovni sustav morao prebaciti u virtualni svijet. Naime, sve više slušamo o digitalizaciji u svijetu pa tako i o digitalizaciji Erasmus+ programa. Je li ona pokrenuta zbog pandemije ili je pandemija bila kap koja je prelila čašu te koja je bila potrebna za pokretanje tog dugotrajnog procesa? Na to ću pitanje pokušati odgovoriti ovim radom.

Za potrebe rada održala sam četiri intervjua koji su popraćeni mojim vlastitim iskustvom i teoretskom bazom kako bih problematiku i diskusiju približila čitatelju iz prve ruke. Svi su ispitanici svojevoljno i svjesno pristupili istraživanju te su odobrili korištenje svojih podataka za potrebe ovog završnog rada.

Prvi ispitanik je dvadesetčetverogodišnji Mario iz Osijeka. Inače studira Informatiku u Rijeci, no akademsku je godinu 2021./2022. proveo na Erasmus+ studentskoj mobilnosti u Braganči u Portugalu gdje je nedavno pronašao i posao.

Sljedeća ispitanica je Rebeka iz Zagreba. Ima dvadeset i osam godina te završava svoj dvosmjerni studij Pedagogije i Portugalskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon nekoliko kraćih projekata van Erasmus+ programa, odvažila se na dulju mobilnost tijekom svoje prve apsolventske godine u ljetnom semestru 2019./2020. akademske godine kojeg je provela također u Portugalu, ali u glavnom gradu – Lisabonu.

Treća ispitanica je Riječanka Sara. Ima dvadeset i četiri godine te već šest godina studira Novinarstvo na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Bila je na nekoliko Erasmus+ projekata, a tijekom njenog studijskog boravka u Pragu u Republici Češkoj u ljetnom semestru 2019./2020. akademske godine započela je pandemija, kao i u Rebebinom slučaju.

Posljednja ispitanica je Mia iz Rijeke koja već pet godina studira Arhitekturu u Ljubljani. Ima dvadeset i tri godine te je svoju četvrtu godinu studija provela u Horsensu, gradiću u Danskoj, tijekom 2020./2021. akademske godine.

Kako bi se pridodalo autentičnosti rada, osvrnut ću se i na svoje vlastito iskustvo kao sudionice Erasmus+ studijske razmjene u Republici Češkoj tijekom zimskog semestra 2020./2021. akademske godine. Cijeli sam semestar provela u Pragu iako nikada nisam dobila priliku vidjeti fakultet iznutra jer su se sva predavanja od početka do kraja semestra odvijala virtualno preko raznih online platformi. Naziv ove metode je autoetnografija.

Naposljetku ću, na temelju podijeljenih iskustava mojih ispitanika te istraživanja teme putem bibliografskih izvora i internetskih članaka, donijeti zaključak o pozitivnom, negativnom ili neutralnom utjecaju pandemije na Erasmus+ program, no također iznijeti predviđanja za budućnost istoga.

MOBILNOST

Iako je Erasmus+ program glavni fokus ovog završnog rada, on je također često prva asocijacija kada netko spomene mobilnost ili programe mobilnosti. „Provedba Erasmus programa u Europi opisana je kao glavni katalizator zanimanja studenata i nastavnika za međunarodnu mobilnost.“ (Jacobone i Moro, 2014: 310)¹ Sama riječ „mobilnost“ ne predstavlja nužno samo studentske i ostale razmjene za mlade. Prema Hrvatskom jezičnom portalu, mobilnost je „osobina onoga koji je mobilan i svojstvo onoga što je mobilno; pokretljivost“. (Hrvatski jezični portal, n.d., url)² Dakle, možemo zaključiti da je studentska mobilnost nazvana upravo tako jer predstavlja kretanje u prostoru, poput studenta koji se preseli na drugi kraj Europe kako bi studirao na novom i drugačijem sveučilištu preko određenog programa studentske razmjene.

U ljudskoj je povijesti mobilnost ipak izgledala malo drugačije. Ako se prisjetimo lekcija iz povijesti, vjerojatno nam neće prvo pasti na pamet Erasmus+ program ili neka druga vrsta razmjene što se tiče mobilnosti. „Ljudi su se uvijek selili – bilo to kroz želju ili putem nasilja.“ (Malkki,

¹ Izvorno: „The implementation of the Erasmus programme in Europe has been described as a major catalyst for student and faculty interest in international mobility.“

² <https://hjp.znanje.hr/>

1992: 24)³ Dakle, ljudi su nekada bili mobilni jedino tijekom osvajanja, ratova i primoranih bježanja. Jedan od većih razloga mobilnosti koji je i danas uočljiv je kolonizacija: „Kako je kolonijalizam sezao daleko i duboko u nekoć lokalizirana društva, stvorio je mnoštvo mobilnosti preko granica, spajajući se u što M.L. Pratt naziva 'kontaktne zone' koje se pozivaju na 'prostornu i vremensku suprisutnost subjekata prethodno razdvojenih na geografske i povijesne disjunktore, i čije se putanje sada sijeku' (1992: 7).“⁴ (Yeoh navedeno u Anderson, 2003: 373) Također, ali u manjoj mjeri u tadašnje vrijeme, mobilnost je značila i skupljanje znanja o određenim mjestima i kulturama jer je to bio jedini način za nova saznanja poput navedenih. „Putovanje u obliku istraživanja postalo je jedan od dominantnih oblika geografije kao discipline koja se prvotno bavi proizvodnjom informacija o 'drugim mjestima'.“⁵ (Crang navedeno u Atkinson et al., 2005: 34)

Danas se opseg mobilnosti, koju viša predavačica na Sheffield Sveučilištu Vassiliki Papatsiba⁶ (2005: 32) naziva „suvremenim trendom“ itekako proširio. Iako su nažalost izvorni razlozi mobilnosti i dalje prisutni u svijetu, ljudi se u današnje vrijeme kreću između država radi posla, užitka, blagdana, posjeta, održavanja odnosa, školovanja ili pak razmjena. Formalno je obrazovanje napredovalo u tolikoj mjeri da čak postoje slučajevi kada je za završetak škole ili fakulteta obavezno odraditi razmjenu van države. Naravno, u većini slučajeva je to i dalje izborna aktivnost, ali ona svakim danom postaje sve popularnija i rasprostranjenija.

Kada govorimo o studentskoj mobilnosti prema Mariju ona donosi puno više od samoga obrazovanja: „Nije nužno da odeš negdje i upišeš neke ECTS bodove i položiš ispite, to nije ni poanta samog Erasmus+ programa. Mislim, je poanta otići i educirati se, ali nije nužno najbitnija stvar nego to novo životno okruženje. Praktički si plaćen da odeš van i da upoznaš nove kulture.“ Studentska mobilnost nije samo odlazak u stranu zemlju i studiranje na stranom sveučilištu već ona predstavlja priliku za izlazak iz zone komfora i svojeg malog mjehurića na kojeg smo svi mi

³ Izvorno: „People have always moved – whether through desire or through violence.“

⁴ Izvorno: „As colonialism reached far and deep into oncelocalized societies, it generated a multitude of mobilities across borders, coalescing into what M.L. Pratt calls ‘contact zones’ par excellence which invoke the ‘spatial and temporal copresence of subjects previously separated by geographic and historical disjunctures, and whose trajectories now intersect’ (1992: 7).“

⁵ Izvorno: „Travel in the form of exploration became one of the dominant tropes of geography as a discipline that was centrally concerned with producing information on ‘other places’.“

⁶ <https://www.sheffield.ac.uk/education/people/academic/vassiliki-papatsiba>

naučeni od malih nogu. Citirat ću djevojku koja je opisala svoje iskustvo razmjene za portal Erasmus+ Journal: „Tijekom boravka u Brugesu stekla sam društvene i interkulturalne kompetencije te rasla na osobnoj i profesionalnoj razini. Dok sam bila u novom okruženju postala sam samostalnija i naučila nove aspekte same sebe.“ (Ranftl, 2022, url)⁷ Ponekad smo samo jedna žabica u maloj bari dok nedaleko od nas postoji cijeli ocean, a da mi toga nismo niti svjesni. Mobilnost otvara vrata ka tom oceanu.

Ponekad se na mobilnost gleda kao na osobni izazov, test kojeg treba položiti kako bismo postali svjesni vlastitih sposobnosti ili kako bismo pomaknuli vlastite granice. Ponekad je to taktička odluka u racionalnoj obrazovnoj ili profesionalnoj strategiji. Može kombinirati i elemente zabavnog odmora ili nas motivirati željom za bijegom od rutine i već poznatog. Uz ove karakteristike mobilnost također može uključivati egzistencijalnu potragu za novim psiho-socijalnim ulaganjima i novim identifikacijama. (Papatsiba, 2005: 32)⁸

Naravno, formalno je obrazovanje itekako važan aspekt studiranja, ali to bi vrijeme također trebalo služiti za pronalaženje samoga sebe i otkrivanje novih stvari po putu. Upoznavanje novih ljudi, kultura, mjesta, glazbe, običaja, jezika i mnogih drugih stvari su jednako važan, ako ne i više, aspekt studentske ili bilo kakve druge mobilnosti. „Ona (mobilnost) se stoga doživljava kao odraz suvremenih reprezentacija individualnosti, koje apeliraju na 'dostignuće', 'životne izbore' i 'slobodu'.“ (Papatsiba, 2005: 32)⁹

Neki od mnogih dokaza toga mogu se iščitati u anketi ESNsurvey koju provodi jedna od najvećih studentskih volonterskih organizacija u Europi zvana Erasmus studentska mreža, odnosno na

⁷ Izvorno: „During my stay in Bruges I acquired social and intercultural competences as well as grew on a personal and professional level. I became more independent and learned new aspects of myself while being in a new surrounding.“ (<https://www.erasmus-journal.eu/erasmus-experience-in-bruges-belgium/>)

⁸ Izvorno: „Sometimes it (mobility) is seen as a personal challenge, a test to take up in order to become aware of one's own abilities, or to push one's own limits. Sometimes, it is a tactical decision in a rational educational or professional strategy. It can also combine elements of an entertaining break, or be motivated by the wish to escape from the routine and the already known. In addition to these rather conscientious characteristics, mobility can also involve an existential search for new psycho-social investments and new identifications.“

⁹ Izvorno: „It (mobility) is thus perceived as reflecting contemporary representations of individuality, which appeal for 'achievement', 'life choices' and 'freedom'.“

engleskom „Erasmus Student Network“¹⁰, odnosno Erasmus studentska mreža, kako bi se ispitala mišljenja i iskustva sudionika razmjene o određenoj aktualnoj temi. (Erasmus Student Network, 2019, url)¹¹ U ESNsurvey anketi iz 2008. godine, kada je glavna tematika bila razmjena kultura i kulturni šok, navedeno je da je 68% studenata izjavilo da bi razmotrilo ozbiljnu romantičnu vezu s osobom iz druge države, 80% da bi razmotrilo preseljenje u neku drugu europsku državu, a čak se 93% studenata složilo da im se komunikacija s ljudima iz drugih zemalja vidno poboljšala. (Bauwens et al., 2009: 36-37)¹² Studentska razmjena ili praksa u inozemstvu također otvaraju umove svojih sudionika u pogledu zapošljavanja i traženja posla u budućnosti. Prema ključnim pronalascima ankete ESNsurvey 2011 60% ispitanika izrazilo je spremnost za rad u području u kojem nemaju prethodnog iskustva, dok je polovica ispitanika (49%) rekla da su spremni raditi u području koje nije nužno vezano uz njihov studij. Također, više od 97% ispitanika smatralo je svoje iskustvo u inozemstvu kao prednost na tržištu rada. (Alfranseder et al., 2012)¹³ U verziji provedenoj 2019. godine ispitala se tema aktivnog građanstva uoči tada nadolazećih europskih izbora te je dokazano da studenti koji su bili na razmjeni daleko više angažirani u organizacije civilnog društva od prosjeka europske mladeži. Bolje rečeno, 47% prosječne europske mladeži nije dio nijedne takve organizacije dok je taj postotak znatno niži, odnosno 19%, kod populacije koja je iskusila bilo kakvu vrstu studentske razmjene. (Banet et al., 2019)¹⁴ Već po ovome možemo zaključiti da mobilnost pruža puno više od samo formalnog obrazovanja. „Iz perspektive studenata, čini se da iskustvo mobilnosti oslobađa impulse za osobni rast i individualnu autonomiju.“ (Papatsiba, 2005: 29)¹⁵ Nastavno na to, istraživanje grupe akademika dokazalo je veću mogućnost da će oni koji su

¹⁰ „Erasmus Student Network (ESN)' je neprofitna studentska organizacija kojoj je u cilju predstavljanje internacionalnih studenata čime pruža mogućnosti za kulturno razumijevanje i samorazvoj prema principu 'Studenti pomažu studentima'.“ (<https://esn.org/about>)

¹¹ <https://esn.org/ESNSurvey>

¹² https://issuu.com/esnint/docs/esnsurvey_2008?embed_cta=embed_badge&embed_context=embed&embed_domain=esn.org&utm_medium=referral&utm_source=esn.org&embed_id=0%2F37588454

¹³ <https://esn.org/ESNSurvey/2011>

¹⁴ <https://esn.org/ESNSurvey>

¹⁵ Izvorno: „From the students' perspective, mobility experience seems to release impulses for personal growth and individual autonomy.“

živjeli u inozemstvu imati jasniju sliku o budućnosti svojih profesionalnih karijera od onih koji su ostali kod kuće. (Adam et al., 2018, url)¹⁶

EUROPSKA UNIJA I ZAČETAK ERASMUS+ PROGRAMA

Prije nego se detaljnije posvetim Erasmus+ programu, vratit ću se u prošlost institucije bez koje on danas ne bi postojao. Nakon ogromnih gubitaka i razaranja dva svjetska rata, čovječanstvu je trebao izlaz ka miru te sredstvo koje će ga i održati. Nakon toliko nepotrebnog ratovanja, Europa se morala ujediniti. Krenulo je sa stvaranjem NATO-a, pa Vijeća Europe, pa Europske zajednice za ugljen i čelik, pa Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice za atomsku energiju. (European Union, n.d., url)¹⁷ Posljednje tri su se ujedinite i postale Europska parlamentarna skupština, što je onda dovelo do stvaranja Europskog parlamenta 19. ožujka 1958. u Strasbourgu u Francuskoj, kada se održala prva sjednica skupštine, iako se ime službeno promijenilo tek četiri godine nakon toga. (Maciejewski, 2022, url)¹⁸

Zajednica je nastavila rasti iz desetljeća u desetljeće te je sve više bila prisutnija međunarodna suradnja unutar Europe, a pokrenula se i regionalna politika za poticanje rasta siromašnijih područja. (European Union, n.d., url)¹⁹ U osamdesetima pada komunizam u srednjoj i istočnoj Europi, pridružuje se još novih članica, radi se na oslobađanju trgovine, a 13. lipnja 1987. konačno se pokreće Erasmus program kako bi se pružila financijska pomoć studentima koji žele studirati u inozemstvu. (European Union, n.d., url)²⁰ Nakon toga uslijedilo je još daljnje širenje i uvođenje eura kao valute, što nas dovodi do današnjice.

Danas Europska unija broji 27 država članica te je razvila određenu strukturu. Glavna tijela koja donose odluke u Europskoj uniji su Europski parlament, kojeg biraju građani država članica, Vijeće

¹⁶https://hbr.org/2018/05/how-living-abroad-helps-you-develop-a-clearer-sense-of-self?utm_medium=social&utm_campaign=hbr&utm_source=facebook&tpcc=orgsocial_edit

¹⁷ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_hr

¹⁸ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/11/the-european-parliament-historical-background>

¹⁹ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_hr

²⁰ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_hr

Europske unije, sastavljeno od svih ministara svih članica, te Europska komisija, koju bira Vijeće Europe²¹ i službeno proglašava Europski parlament. Europska komisija ima ulogu provođenja odluka i akcija koje moraju biti odobrene od strane Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije, a svako od tih tijela ima svog predsjednika za čije se izbore provode dodatni procesi za koje neću ulaziti u detalje. (European Union, n.d., url)²²

Prioriteti Europske unije, koje je kao stratešku agendu od 2019. do 2024. godine uspostavilo Vijeće Europe, su zaštita građana i njihova sloboda, razvoj snažne i agilne ekonomske baze, izgradnja klimatsko neutralne, zelene, pravedne i druželjubive Europe te promoviranje europskih interesa i vrijednosti na globalnoj razini. Jedan od navedenih načina za razvoj snažne i agilne ekonomske baze je ulaganje u vještine i edukaciju, a glavni edukativni program unije je Erasmus+. Europska komisija također je razvila svoje prioritete za isti vremenski period te se oni usko vežu za četiri prioriteta Europske unije. Da ne nabrajam svih šest prioriteta, samo ću naglasiti da se jedan od njih odnosi na prihvaćanje digitalne transformacije današnjega doba što se onda primijenilo na fokuse Erasmus+ programa od 2021. do 2027. godine, koji se nalazi pod okriljem Europske komisije. (European Union, n.d., url)²³ Iz svega ovoga možemo zaključiti da Erasmus+ program igra veoma važnu ulogu u provođenju prioriteta i ciljeva Europske unije koja svjesno ulaže u mladež i njihov razvitak jer očito u njima vidi budućnost, ali i mladi vide budućnost u Europskoj uniji budući da je 2019. glavni odjel za komunikaciju Europske unije kroz istraživanje dokazao da 70% ljudi između 15 i 30 godina starosti ima pozitivan pogled na uniju. (European Union, n.d., url)²⁴

Europska unija je u stvarnosti zajednica, a članovi svake zajednice moraju osjećati pripadnost toj istoj zajednici kako bi ona uopće postojala. Dakle, možemo zaključiti da građani Europske unije pripadaju određenom zajedničkom identitetu. Jedna od definicija na Hrvatskom jezičnom portalu tvrdi da je identitet „osjećaj pripadnosti pokretu, grupi, organizaciji, religiji, naciji; prihvaćanje i isticanje te pripadnosti“ (Hrvatski jezični portal, n.d., url)²⁵ prema čemu bi svaki građanin države

²¹ „Europsko vijeće okuplja izabrane čelnike zemalja EU-a, odnosno vođe država ili šefove vlada.“ (prevela autorica) (https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/en/HOW_DOES_THE_EU_WORK.html)

²² https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/en/HOW_DOES_THE_EU_WORK.html

²³ https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities_en

²⁴ https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/en/HOW_DOES_THE_EU_WORK.html

²⁵ <https://hjp.znanje.hr/>

članice Europske unije trebao osjećati pripadnost tom identitetu. Ovdje govorimo o paneuropskom identitetu, odnosno o osjećaju osobne identifikacije s Europom u kulturnom, rasnom ili političkom smislu²⁶. Indijski filozof Akeel Bilgrami u svom kratkom eseju „Notes toward the definition of 'identity'“ objašnjava razliku između objektivnog i subjektivnog identiteta te tvrdi da je subjektivni identitet ono kako sebe zamišljamo, a objektivni način na koji nas se može promatrati na temelju bioloških ili društvenih činjenica o nama neovisno o tome kako mi sebe vidimo. (2006: 5) To bi onda značilo da iako netko objektivno ima europski identitet, odnosno rođen je i živi u Europi, ne znači da je nužno s time osobno identificira iz kojeg god razloga. Europska unija tu daje prostor u kojem se osoba može identificirati kao Europljanin i postati dio europske zajednice, ako to želi.

Ranije sam navela da 70% mladih ima pozitivan pogled na Europsku uniju, što vjerojatno znači da se, ako ne svi, velika većina njih identificiraju kao Europljani i građani Europske unije. Zbog čega je to tako i što je to mlade dovelo bliže paneuropskom identitetu od ostatka europske populacije? Referirajući se na dva teksta, oba iz 2003. godine, autora King i Ruiz-Gelices te Federico, Papatsiba navodi da mobilnost predstavlja uvod u budućnost građanskog ponašanja i osjećaj pripadnosti nevezanog za nacionalne granice. (2005: 33) Iako se radi o tekstu starom 17 godina, čini se da ono o čemu je autorica tada pisala nije daleko od sadašnjosti te mobilnost i dalje ide u istome pravcu, posebice kada govorimo o općepoznatom Erasmus+ programu. „Erasmus program se opisuje kao jedan od simbola konstrukcije europskog identiteta,“²⁷ kako je navedeno u ESNsurvey 2013. Također, nadalje se navodi kako je kreiranje europskog identiteta spomenuto u nekoliko dokumenata Europske komisije, a prvi od njih je bio Sokrat program 1994. (Fellinger et al., 2013: 33)

²⁶ „Paneuropski identitet je osjećaj osobne identifikacije s Europom, u kulturnom, rasnom ili političkom smislu. O konceptu se raspravlja u kontekstu europskih integracija, povijesno u vezi s hipotetskim prijedlozima, ali od formiranja Europske unije (EU) 1990-ih sve više u odnosu na projekt sve veće federalizacije EU-a.“ (prevela autorica) (http://www.artandpopularculture.com/Pan-European_identity)

²⁷ Izvorno: „On the other hand, the Erasmus Programme is described as one of the symbols of the construction of European identity.“

OPĆENITO O ERASMUS+ PROGRAMU

Mnogi s kojima sam posljednjih godina pričala govore kako je Erasmus+ program, najpoznatiji program za mobilnost u Europi, nezaboravno iskustvo koje bi svatko trebao iskusiti. Čak se često kaže kako Erasmus nije samo jedna godina u tvome životu već tvoj cijeli život u jednoj godini. Svakim danom sve više mladih, ali i onih malo manje mladih, odlazi na studentske razmjene ili sudjeluju u nekoj vrsti mobilnosti. Granice i barijere se uistinu brišu, bile one kulturne, jezične, političke ili neke četvrte prirode: „Postaje sasvim normalno da si danas u Zagrebu, sutra u Madridu. Također, ne samo što se tiče granica nacionalnosti, ali dolazi do smanjenja diskriminacije kod spolova i 'muško-ženskih' uloga.“ (Mario, 2022, pers.comm., 30. svibnja) Konkretni primjer toga je Europska unija i njene članice koje se skoro pa potpuno slobodno mogu kretati po međusobnim područjima što upravo olakšava mobilnost društva. U slučaju ovoga rada, pobliže će biti riječ o jednom od najpopularnijih programa Europske unije koji je stvoren u svrhu podrške edukacije, treninga, mladeži i sporta u Europi. (Erasmus+ Programme Guide, 2021)²⁸

Ne toliko davne 1987. godine stvoren je neovisan program Europske unije kojemu je glavni cilj bio i ostao podrška studentske mobilnosti, a svoje je ime dobio prema velikom ranom humanistu koji je živio tijekom 15. i 16. stoljeća. Desiderius Erasmus Roterodamus, iliti Erasmus od Rotterdama, započeo je svoje obrazovanje dok je imao samo četiri godine te je tijekom svoga života zaslužio današnju titulu kao jedan od najpoznatijih i najutjecajnijih učenjaka Europe. (Fricova, 2016, url)²⁹ No, priča o nazivu Erasmus+ programa ne staje ovdje. 'ERASMUS' je zapravo skraćena sljedećega naziva: „European Community Action Scheme for the Mobility of University Students“. No, kako je upravo ovaj program postao glavna asocijacija koja nam padne na pamet kada netko spomene mobilnost u Europi?

Kroz zadnjih je trideset i pet godina Erasmus+ program samo rastao te mu se za sada uistinu ne vidi kraj jer, čini se, svi imaju samo najbolje mišljenje o istome: „Ja iskreno nisam upoznao osobu koja ima negativno mišljenje o Erasmus+ programu, nekako mi je nezamislivo da netko uopće može imati negativno mišljenje o tome.“ (Mario, 2022, pers.comm., 30. svibnja) Tijekom prve

²⁸ <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2021>

²⁹ <https://blog.inerciadigital.com/2016/03/03/the-history-of-erasmus-programme-from-where-comes-the-name-erasmus/>

godine postojanja program je uključivao jedanaest zemalja članica dok je preko njega 3244 mladih ljudi iskušalo studentsku razmjenu. (Fricova, 2016, url)³⁰ Dakle, već se sam početak programa pokazao veoma uspješnim te je ulijevao velike nade i očekivanja za budućnost, a ta je očekivanja i ispunio. Do danas, odnosno do 2020. prema statistici na Wikipediji, na programu je od njegovog kreiranja sudjelovalo više od devet milijuna ljudi, dok je broj partnerskih zemalja narastao s jedanaest na sto trideset i sedam, a ti se brojevi svake godine samo povećavaju.³¹

Nažalost, sve su dodatne vrijednosti koje donosi studentska ili bilo koja druga razmjena s dolaskom pandemije bile oduzete njenim sudionicima te se realnost Erasmus+ programa skoro pa u potpunosti promijenila.

DIGITALNI ERASMUS

Početakom 2020. zapala nas je situacija koju nitko nije mogao predvidjeti, počela je COVID-19 pandemija i svijet je morao stati, a time i svaka mobilnost. No, nedugo zatim se pronašlo rješenje, odnosno alternativa, te se čovječanstvo skoro u potpunosti prebacilo u digitalni svijet, pa tako i studentska mobilnost. Kao i sve drugo te unatoč epidemiološkoj situaciji, Erasmus+ program je krenuo ka većoj digitalnosti i pristupačnosti kako bi se kretao korak uz korak s novitetima 21. stoljeća, ali i generalnim smjerom čovječanstva dok sve polako postaje dio digitalnoga svijeta.

Tijekom pandemije naša je svakodnevna mobilnost smanjena na minimum, a taj minimum bio je kretanje iz svoje sobe, pa do kuhinje, pa onda do kupaonice, pa onda ponovno do sobe. Mobilnost kakvu smo pamtili do 2020. godine ni u kojem smislu više nije bila moguća, pa tako ni Erasmus+ mobilnost, barem ne na neko vrijeme. U ožujku se 2020. godine „polovica studenata mobilnosti koje su se nastavile prebacila na online predavanja, a 34% njih prešlo je na djelomično online ili djelomično odgođenu nastavu,“³² kako je dokazalo istraživanje Erasmus studentske mreže

³⁰ <https://blog.inerciadigital.com/2016/03/16/the-history-of-erasmus-programme/>

³¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Erasmus_Programme#Adoption_and_growth

³² Izvorno: „Half of the students whose mobility continued have moved to online classes. 34% of them have moved to partial online or partially postponed classes.“

„Student Exchanges in Times of Crisis - Research report on the impact of COVID-19 on student exchanges in Europe“. (Benke-Åberg i Gabriels, 2020: 4)³³ Tada se počelo sve više pričati o virtualnoj i hibridnoj mobilnosti, no sami ti pojmovi zvuče pomalo apstraktno. Kako bi mobilnost mogla biti virtualna kada ne postoji nikakvog fizičkog kretanja u stvarnom svijetu?

Budući da već dobre dvadeset i dvije godine živimo u 21. stoljeću, izraz „virtualna realnost“ nam je sve manje stran. Moglo bi se čak reći da se radi o oksimoronu³⁴, budući da su, prema dosad rečenom, mobilnost i virtualnost pomalo suprotni pojmovi. Prema mom osobnom iskustvu taj izraz prvotno povezujem s videoigricama jer one su ipak jedan od najpoznatijih načina bježanja od realnosti u nove svjetove koje je današnja sve naprednija tehnologija, s obzirom na kvalitetu i sličnost sadržaja sa stvarnim svijetom, podigla na razinu gdje se lako izgubiti u granicama stvarnoga i izmišljenoga. Drugim riječima, uz svakodnevni ljudski napredak virtualnost postaje sve bliža i stvarnija, skoro pa dodirljiva, što se kosi s originalnom definicijom virtualnosti. Hrvatski jezični portal, između ostaloga, objašnjava virtualnost kao „sposobnost nasuprot onome što je zbiljski prisutno, što je stvarnost“ (Hrvatski jezični portal, n.d., url)³⁵. Dakle, virtualnost bi trebala biti nešto što nije uistinu stvarno i realno, a ipak smo počeli studentsku mobilnost nazivati virtualnom. Znači li to da ona nije stvarna?

Prema Programskom vodiču Erasmus+ programa od 2021. do 2027. godine, u nadolazećem će se periodu u fokus staviti implementacija sljedećih ciljeva: inkluzija i raznolikost, digitalna transformacija, okoliš i borba protiv klimatskih promjena te sudjelovanje u demokratskom životu, zajedničkim vrijednostima i građanskom angažmanu. (European Commission, 2021, url)³⁶ Za ovaj je završni rad posebice bitan cilj digitalne transformacije te njene povezanosti s COVID-10 pandemijom. Upravo ću razinu te povezanosti pokušati ispitati u svom istraživanju.

„Mislim digitalizacija, sve je bilo digitalno. Sve prijave, sve razgovore i pomoći smo vršili digitalno zato što je to bilo vrijeme korone.“ (Mia, 2022, pers.comm., 31. svibnja) No, prema postojanju Akcijskog plana digitalne edukacije 2018. – 2022. i 2021. - 2027. možemo zaključiti da

³³ <https://esn.org/covidimpact-report>

³⁴ *knjiž.* stilska figura koja u sebi objedinjuje dva proturječna pojma (npr. vrući led, mudra budala, živi mrtvac, pošten lopov) (<https://hjp.znanje.hr/>)

³⁵ <https://hjp.znanje.hr/>

³⁶ <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme>

je digitalizacija bila u planu i prije negoli je pandemija uopće započela, iako nije bila veoma uspješna sve dok nije postala jedina opcija.³⁷ Sara (2022, pers.comm., 31. svibnja) je jednim od svojih odgovora bila na tragu ovoga prethodno zapostavljenog prioriteta Erasmus+ programa: „Mislim da se digitalizacija baš tijekom moje razmjene najviše pokrenula, a to je zato što je tada počela korona pa se moralo sve prebaciti online. To je ustvari više-manje bilo za vrijeme same razmjene, ali se veselim što se usmjerava prema tome da se i proces prije samog Erasmusa što više digitalizira, pogotovo birokracija, s obzirom na to da se zna da je to jedan od najkompliciranijih i najtežih dijelova kod Erasmus+ programa te jedna od najvećih prepreka za veliki broj studenata.“

Digitalizacija je za mnoge stigla prisilno jer nije postojao nikakav drugi izbor na početku same pandemije, što je Rebeka (2022, pers.comm., 31. svibnja) i potvrdila svojim iskustvom na početku 2020. godine: „Iz mog primjera Erasmus+ razmjene digitalizacija je počela u roku „keks“, odmah smo imali online predavanja i nastava je zapravo tekla uobičajeno, osim što se nismo vidali fizički.“ Veliki se broj studenata vratio u svoje zemlje, dok su neki bili primorani ostati u državi svoje razmjene jer je situacija jednostavno buknila te nitko nije znao najbolji način nošenja s istom. Broj se odlaznih i dolaznih studenata svugdje smanjio nakon tog kobnog semestra i prvog susreta s pandemijom, ali nije u potpunosti nestao, mobilnost se nastavila unatoč situaciji koja je bila daleko od idealne, a studenti su bili spremni na izazov. Ovoga su puta znali što očekivati i svi su bili spremniji reagirati na ponovni ulazak u online svijet. „Erasmus mi je počeo tako da smo imali nastavu uživo tako da smo čak upali u najbolji mogući sistem, nije da smo pali na glavu i da su nam rekli: 'Prijavite se na taj link.' Imali smo neki uvod svega toga i onda kada su se stvari krenule pogoršavati pa smo svi prešli polako na Zoom, nekako smo si svi pokušali napraviti da nam čim manje sve to utječe na naše doživljaje“, rekla je Mia (2022, pers.comm., 31. svibnja) koja je otišla na svoju razmjenu tijekom pandemije, itekako svjesna situacije u svijetu.

Možda su se s vremenom svi toliko priviknuli na tadašnje stanje da su znali da u jednom trenutku mora krenuti na bolje, a normalnost je zvučala bolje nego ikada prije: „U Portugalu je bila dosta povoljna epidemiološka situacija, mi smo zapravo cijelo vrijeme bili fizički na predavanjima i ovdje se sve više-manje vratilo na staro tako da smo se mi brzo priviknuli natrag. Dapače, to smo

³⁷ <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/digital-education-action-plan>

i više cijenili onda.“ (Mario, 2022, pers.comm., 30. svibnja) No, kako sudionici Erasmus+ programa gledaju na digitalizaciju nakon svega što su proživjeli tijekom pandemije?

1. DOBRE STRANE – „PANDEMIJA JE BILA NUŽNO ZLO“

„Ovo će zvučati malo nepopularno, ali mislim da je pandemija bila nužno zlo da se jednostavno svijet uputi i više digitalizira jer za dosta stvari se, za koje realno ni ne treba fizički biti prisutan, dalo do znanja koliko se digitalni svijet zapravo može razvijati i koliko možemo ubrzati bilo koji proces, između ostaloga i sam Erasmus+ program i prijave na njega.“ (Mario, 2022, pers.comm., 30. svibnja)

Digitalizacija je uistinu bila zanemarena ili možda ne dovoljno poznata prije negoli smo bili prisiljeni na nju. Naravno, u nekim je sferama društva ona rasla skoro pa neprimjetno jer je takav razvoj i transformacija jednostavno postala prirodna u 21. stoljeću, ali u nekima, primjerice u programima mobilnosti, ne toliko. Iako, očito se potreba za digitalnom edukacijom ili barem digitalnim alatima u današnje vrijeme pokazala itekako potrebnom. Razlog tomu nije samo prilagođavanje vremenu već i uzimanje u obzir dostupnost informacija svim skupinama ljudi, pojednostavljivanje procesa te ekološku održivost, što nas ponovno vraća na glavne prioritete Erasmus+ programa koji su međusobno isprepleteni: „Morali su malo više pogurati 'blended mobility' i 'online mobility', a mislim da tu onda ipak ugrožene skupine imaju više mogućnosti sudjelovati u kratkotrajnim programima pa se jednog dana onda možda okrenuti i odvažiti na fizičku mobilnost. Tako da imam osjećaj da je zapravo pandemija pogurala nove fokuse Erasmus+ programa.“ (Rebeka, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

Dakle, u jednu je ruku pandemija donijela nešto pozitivno u svijet mobilnosti, odnosno pogurala je proces i ideju na kojoj se već dugo vremena radi: „Mislim da je pandemija bila jedan 'break' koji je bio potreban svima da se shvati koliko je bitna digitalizacija i da se krene s hibridnim oblikom mobilnosti, gdje je dio digitalni, a dio fizički.“ (Sara, 2022, pers.comm., 31. svibnja) Obje su ispitanice spomenule vrste mobilnosti koje su ponajviše procvjetale tijekom zadnje dvije godine, odnosno tijekom pandemije. Tradicionalna mobilnost je ona koja nam je svima najpoznatija, baza svih ostalih mobilnosti, a odnosi se na fizički odlazak u zemlju i grad razmjene te sudjelovanje u

aktivnostima uživo. Online mobilnost je upravo ono što naziv sam i govori: u potpunosti digitalna vrsta razmjene koja se odvija online. Budući da se radi o dvije krajnosti, stvorena je i kombinacija prvih dviju vrsta, a radi se o hibridnoj ili takozvanoj „blended“ mobilnosti koja posjeduje karakteristike i tradicionalne i online mobilnosti. Ona nudi mogućnost online učenja iz vlastitog doma, ali i angažmana uživo u zemlji mobilnosti. Iako online i hibridna mobilnost zvuče i izgledaju kao produkti epidemiološke situacije u svijetu i manjka mogućnosti u obliku tradicionalne mobilnosti, obje su stvorene prije negoli je itko uopće mogao naslutiti da će nas zapasti svjetski „lockdown“³⁸. Njihov je cilj dati prostor manje zastupljenim skupinama u društvu kako bi svi imali jednake šanse za sudjelovanjem u razmjeni, odnosno stvorene su s namjerom povećanja inkluzivnosti Erasmus+ programa i mobilnosti općenito, a ne zbog toga što je počela pandemija. Dakle, digitalne alternative vrsta mobilnosti nisu produkti COVID-19 pandemije.

Kao članica volonterske organizacije „Erasmus Student Network“ dobro sam upoznata o cilju digitalizacije Erasmus+ programa te sam se od samog početka pandemije pokušavala izboriti za distinkciju potrebnih mjera opreza i procesa digitalizacije. Često sam osobno mogla čuti da moji vršnjaci smatraju digitalizaciju posljedicom pandemije, odnosno negativnom posljedicom pandemije, što mi nije bilo neobično jer većina ljudi nije toliko u detalje educirana o samom programu i njegovim ciljevima. Često sam mogla razumjeti i frustraciju koja bi kod mnogih uslijedila jer sam i sama bila prisiljena na hibridnu mobilnost – fizički sam se preselila u Prag na svoju Erasmus+ studentsku razmjenu, ali sva sam predavanja pratila online iz svog kreveta. Izuzev svega toga, znala sam da je sve to samo stvaralo krivu sliku o digitalizaciji, koja je trebala ispasti kao nešto pozitivno.

Pandemija je svih u velikoj mjeri spriječila u mnogim planovima i aktivnostima te je stoga prilagodba jednostavno bila neizbježna. Upravo zato što je ona pogurala digitalnu transformaciju, naizgled su digitalizacija i pandemija postali sinonimi koji dolaze jedino u paketu. Pandemija jest značila prijelaz u digitalni svijet jer nam nije ostavila drugoga izbora, dok je taj digitalni svijet zapravo cijelo vrijeme već postojao. Nažalost, neki su se pogledi na mobilnost koja govori o

³⁸ „privremeni uvjet nametnut od strane državnih tijela (primjerice tijekom izbijanja epidemije) u kojem se većina ljudi mora suzdržati ili ograničiti aktivnosti izvan kuće koje uključuju javni kontakt (kao što je objedovanje vani ili prisustvovanje velikim okupljanjima)“ (prevela autorica) (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/lockdown>)

digitalizaciji promijenili: „Drago mi je da se to pokrenulo i da se to potiče u novom Erasmus+ programu s time da mislim da tu postoji velika važnost da možda studenti, kad se kaže da se radi na digitalizaciji, većinski to povezuju s time da budeš online na Erasmusu što nije ustvari poanta nego da se što više digitaliziraju, ubrzaju i olakšaju procesi te da sami fakulteti postanu međusobno bolje povezani.“ (Sara, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

2. LOŠE STRANE – „ZATVORENI U STAN I U SVOJU SOBU“

„Prva stvar što Erasmus donosi je neka nova poznanstva i neka nova druženja koja smo svi imali ograničena na minimum. Upoznavanje novih kultura i ljudi također jer, ako smo otišli za vrijeme pandemije na razmjenu, barem smo pola godine bili zatvoreni u stan i u svoju sobu“, podijelila je Mia (2022, pers.comm., 31. svibnja). Ranije sam navela Marijev citat o tome kako je Erasmus+ više od studiranja ili odrađivanja prakse jer on pokriva cjelokupno iskustvo nove društvene cjeline i svakojakih noviteta koji dolaze s njom. Za neke je to korak u nepoznato, pronalaženje sebe, istraživanje novih kultura ili testiranje granica vlastitog komfora, a ono što čini to iskustvo posebnim su upravo doživljaji uživo, ne preko ekrana.

Imali smo dvoje studenata iz Poljske i trebali su doći drugi semestar, ali nisu došli jer mislim da je tada Danska bila zatvorena za Poljsku i oni su imali sve tako online. Imam osjećaj da sam ja na njihovom mjestu da taj Erasmus uopće ne bih doživjela i, da su mi ponudili da imam samo tako kao hibridno, da pratim iz svog mjesta njihova predavanja, da ne bih otišla. Odnosno, ne bih to prihvatila jer vjerujem da samo slušaju druge predavače i još su više zbunjeni nego ikada prije. (Mia, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

U ovom se slučaju radilo o direktnom utjecaju pandemije i oduzimanju mogućnosti tradicionalne ili hibridne mobilnosti zbog eksternih mjera na koje nitko nije mogao utjecati, ali to ne umanjuje negativna mišljenja koje se direktno povezuju s digitalizacijom Erasmus+ programa. Također, nitko nijednom nije rekao da je odluka i odlazak na mobilnost u drugu zemlju među nove kulture i drugačije društvene sredine mačji kašalj. „Da budem iskrena, bila sam jako uplašena i nervozna prije nego što sam krenula u ovu avanturu: otići u zemlju koju ne poznajem, biti sama, ne znati što

će se dogoditi.“ (Frauscher, 2022, url)³⁹ Radi se o velikom koraku u nepoznato koji zahtijeva određenu razinu hrabrosti i ustrajnosti dok se istovremeno individualac mora nositi s morem birokracije koja stoji iza cijelog sudjelovanja na Erasmus+ programu.

„Ne znam koliko je to u toj sferi i koliko je to ovisno o moja dva fakulteta, ali meni je bilo apsolutno katastrofa što se komunikacija između ta dva fakulteta vršila preko mene, oni nisu imali pojma jedni o drugima i to ful nije pomagalo situaciji. Ja bih napokon riješila jednu stvar s jednom stranom i onda bih to poslala drugoj strani, a druga strana bi rekla: 'Isuse bože!' I onda bih riješila na drugoj strani, a onda bi ova prva opet rekla: 'E, sada ne valja.' Meni je taj početak bio apsolutno najgora stvar na svijetu. Mislim da mi studenti u tom slučaju prije nego što krenemo imamo toliko napunjenu glavu svime i svačime i svim mogućim problemima da onda još rješavati njihove probleme i biti gluhi telefon ne vodi ničemu.“ (Mia, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

Iako nisam osobno imala problema s papirologijom i tehničkim stvarima vezanim uz moju mobilnost u Pragu, dobro sam upoznata s činjenicom da cijeli proces popraćen birokracijom nije nikako jednostavan, ali i toga da ga se digitalizacijom pokušava olakšati. Svjesna rizika pandemije i online nastave, svejedno sam odlučila otići u nepoznatu zemlju i iskušati drugačiji život. Iako sam uvijek bila te ću uvijek biti jedna od najvećih zagovornica mobilnosti, mogu sa sigurnošću reći da su tih pet mjeseci u Pragu bili jedni od najtežih u mom životu. Pokušavala sam se ohrabrivati optimizmom i nerijetko se forsirala da probam uživati u svom Erasmus iskustvu, ali moje je fizičko i mentalno zdravlje bilo jako potonulo. Nije uvijek bilo lako vjerovati da je digitalizacija korak unaprijed koji će podignuti Erasmus+ program na višu razinu.

Možda je nekima to odličan i sasvim dovoljan doživljaj, odraditi online mobilnost i zadržati svoj „stari“ život i dosadašnju rutinu, no razvila se određena slika o Erasmus+ programu koju je pandemija narušila jer mu je oduzela osnovu na kojoj se on bazira i po čemu ga većina najviše i pamti – interakciju uživo: „Mislim da je pandemija izjednačila digitalizaciju s online Erasmusom,

³⁹ Izvorno: „To be honest I was really scared and nervous before going on this adventure: Going to a country I do not know, being on my own, not knowing what is going to happen.“ (<https://www.erasmus-journal.eu/my-erasmus-experience-in-setubal-portugal/>)

ali ako malo više počneš čitati i informirati se, brzo ti dođu informacije kao što je 'Online Learning Agreement' i Erasmus+ aplikacija, koji su trenutno jedni od najboljih primjera procesa te koji prikazuju kako se želi digitalizirati sama mobilnost. I onda ustvari kada osoba krene u taj proces da sve više i više shvaća gdje je sve utjecaj digitalizacije.“ (Sara, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

NOVI ALATI I EDUKACIJA O ISTIMA

Ono što sam prvotno planirala provjeriti kod svojih ispitanika jest njihovo osobno poznavanje i mišljenje o određenim digitalnim alatima Erasmus+ programa te zatim poznavanje i mišljenje o istima kod njihovih kolega. Iznenadilo me da u nekim slučajevima nisam niti morala postaviti konkretno pitanje jer su mi ispitanici unaprijed nudili odgovore na pitanja koja nisu još bila niti postavljena, poput Sare u prijašnjem odlomku te Rebeke (2022, pers.comm., 31. svibnja) kada sam ju pitala za digitalizaciju Erasmus+ programa: „Najbolji primjer digitalizacije je možda 'Online Learning Agreement' koji se provodi i Erasmus+ aplikacija na kojoj ćemo imati kojekakve pogodnosti za internacionalne studente koji idu na mobilnost ili za ljude koji se bave internacionalnim studentima koji dolaze u njihove gradove.“

Erasmus+ aplikacija je inicijativa Europske komisije s ciljem postizanja veće pristupačnosti Erasmus+ programa te pojednostavljivanja procesa prijave na mobilnost, objedinjujući inkluzivnost, digitalizaciju i ekološku održivost kao ciljeve programa od 2021. do 2027. godine. Osim što će se uskoro sudionici u samo nekoliko dodira preko svojih pametnih telefona moći prijaviti na mobilnost, aplikacija također nudi podršku tijekom cijelog razdoblja mobilnosti te izravnu interakciju s ostalim vršnjacima koji su njeni korisnici putem dijeljenja savjeta vezanih uz pojedinačnu destinaciju ili samo iskustvo studiranja. Prva je verzija aplikacije lansirana još 2017. godine, stoga ona sigurno nije mogla biti produkt „prisilne“ digitalizacije uzrokovane pandemijom. (European Union, 2021, url)⁴⁰ Alat poput ovoga dostupan je svima koji posjeduju pametni telefon te time uistinu donosi Erasmus+ mobilnost nadomak prstiju, ali to ne znači da su svi upoznati s njime i njegovim pogodnostima. Na pitanje znaju li njihovi kolege i vršnjaci za Erasmus+ aplikaciju,

⁴⁰ <https://hello.erasmusapp.eu/>

Rebeka (2022, pers.comm., 31. svibnja) je odgovorila: „Pretpostavljam da i ne baš, ali svi oni koji se zainteresiraju da odu na Erasmus+ program, mislim da onda ubrzo od svojih internacionalnih ureda dobiju informaciju o svim novitetima programa. Ali ovako ljudi koji možda nisu volonteri ESN-a baš i nisu pretjerano upućeni.“ No, čak i oni koji su svjesni postojanja aplikacije te vide njene pogodnosti, nisu još u potpunosti uvjereni ili naučeni na nju: „Erasmus+ aplikaciju imam na mobitelu, ali, iskreno, koristio sam ju samo u početku, kasnije nisam toliko jer se još nisam priviknuo na to. Iako, mislim da će to s vremenom samo rasti jer mreža raste i sve više i više ljudi odlazi na Erasmus+ program tako da će to ići eksponencijalno.“ (Mario, 2022, pers.comm., 30. svibnja)

U mojim razgovorima sa sudionicima studentske mobilnosti ili praktikantima, „Learning Agreement“, na hrvatskom jeziku Ugovor o učenju, često je uspoređivan s noćnom morom. Radi se o dokumentu sa svrhom osiguranja transparentne i učinkovite pripreme prije razmjene kako bi studenti ili praktikanti dobili priznanje za uspješno obavljene aktivnosti u inozemstvu. (European Commission, n.d., url)⁴¹ Kao netko tko je prošao kroz proces ispunjavanja Ugovora o učenju prije, tijekom i nakon studentske mobilnosti, mogu potvrditi da nije jednostavan te zahtijeva poznavanje određene papirologije i pravila kod prijave, koja nisu uvijek u potpunosti razumljiva, ni studentu ni fakultetu. Također, njegovo ispunjavanje u velikoj mjeri ovisi o zahtjevima domaćeg i stranog fakulteta te usklađivanju obje strane dok je poveznica njih sam student. Mnogima se ovaj već dovoljno kompleksan proces samo pogoršao zbog toga što se morao odviti online, kao što je to bilo u Mijinom (2022, pers.comm., 31. svibnja) slučaju: „Ja sam toliko više htjela da ja mogu otići uživo i sjesti kraj tog čovjeka da mi kao malom idiotiću pokaže kako i što jer smo si samo slali sedamsto i jedan mail dnevno i nismo se nikako razumjeli, a ful mi je trebala pomoć.“ No, prebacivanje tradicionalnoga procesa online zbog epidemiološke situacije nije zapravo „Online Learning Agreement“, kao što je to Mia, a veoma vjerojatno i mnogi drugi, shvatila.

„Online Learning Agreement“ je digitalno rješenje, također kreirano od strane Europske komisije, kojim se jedan od najbitnijih procesa mobilnosti pokušava što više pojednostaviti i približiti njegovim korisnicima, dakle ponajviše studentima. Slično Erasmus+ aplikaciji, prvi prototip

⁴¹<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/mobility-and-learning-agreements/learning-agreement>

izradio je EUF⁴² 2014. godine, što ga postavlja još i dalje u prošlost prije početka pandemije COVID-19. (European Union, n.d., url)⁴³ „Uz 'Online Learning Agreement' se želi riješiti te silne papirologije, odnosno želi se smanjiti papirologija i cijela ta birokracija te da ljudima bude puno jednostavnije jer se vrlo često kod studenata koji žele otići na mobilnost može čuti: 'Ma joj, tu papirologiju, tko će to srediti, ima puno posla oko toga.' Često isto zna biti studentima nejasno kada treba što prijaviti i koji su rokovi za dostaviti nekakvu dokumentaciju.“ (Rebeka, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

Čini se da je svijest o novim programima i alatima među mojim ispitanicima bila prilično visoka te su svi vidjeli i sami istaknuli neke dobre strane istih, iako ih nisam pitala o pozitivnim ili negativnim stranama te iako nisu svi bili dio plana digitalizacije Erasmus+ programa: „Stigli su neki novi načini učenja i rada jer je sve bilo preko Zooma i nekih online platformi, tako da koliko se moglo tada zaključiti, nije bilo previše mogućnosti za interakcije. Ali mislim da su svi usput i dobili hrpu novih alata za daljnji razvoj i mogućnosti funkcioniranja koje bi se uz klasičan način rada definitivno trebale održati.“ (Mia, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

S obzirom na poznavanje ili nepoznavanje određenih alata kod mojih ispitanika, zanimalo me što misle otkuda te informacije stižu te otkuda bi one trebale stizati, stoga su se razgovori brzo okrenuli prema sveučilištima i Erasmus koordinatorima kao njima glavnim poznatim dionicima kada se govori o studentskim razmjenama. „Sada kada sam sklapao ugovor za ljetni semestar, koordinatorica mi je rekla da polako svi prelaze na 'Online Learning Agreement' i da se doslovno potiče ljude da sve više koriste online platformu umjesto stare jer puno je lakše za baratanje informacijama jer puno je podataka i zbog same ekološke održivosti da se koristi manje papira“, podijelio je Mario (2022, pers.comm., 30. svibnja) o svom iskustvu na portugalskom fakultetu informatike te također nadodao: „Moram reći da je puno praktičnije i brže i nemam negativne strane toga, mislim samo da je pozitivno i puno je transparentnije i sve.“

Na kraju krajeva, digitalizacija bi trebala olakšati proces svim stranama. „Mislim da će digitalizacija pomoći samim uredima i sveučilištima da to lakše i brže ide, da se ubrza sam proces

⁴² „European University Foundation (EUF)' je krovna organizacija 19 javnih sveučilišta Europe koja dijele kulturu akademske izvrsnosti.“ (prevela autorica) (<https://uni-foundation.eu/about/>)

⁴³ <https://www.learning-agreement.eu/about>

i da se njima olakša cijela situacija te da se sami fakulteti međusobno povežu. Do sada je većinski bilo fakultet – student – fakultet, a digitalizacijom bi se fakultet mogao izravno povezati s drugim fakultetom.“ (Sara, 2022, pers.comm., 31. svibnja) No, negdje je na putu prema digitalizaciji nešto zapelo jer je proces itekako spor, unatoč mišljenjima ispitanika da ga je pandemija ubrzala. Je li stvar u sveučilištima? „Nažalost je česta situacija, ne za sva sveučilišta, da veliki broj treba ustvari biti primoran da naprave neku promjenu, što je jasno zbog malog kapaciteta ljudskih resursa koji ustvari rade u uredima“, navela je Sara (2022, pers.comm., 31. svibnja) te nadodala veoma važnu činjenicu: „Digitalizacija ništa ne znači ako glavni dionici toga ne počnu raditi na tome.“

Velika je vjerojatnost da je onima koji nisu nešto iskusili teško zamisliti o čemu točno se radi, što je potencijalno srž problema kada govorimo o involviranosti sveučilišta i fakulteta u mobilnost njihovih studenata. „Nadam se iskreno da isto sveučilišta potiču i svoje osoblje da idu na mobilnost jer mislim da tako isto možemo povećati onda odlaznost i dolaznost studenata s obzirom na to da najčešće imaju probleme oko priznavanja kolegija i svaki profesor misli da je njegov kolegij najbitniji, a jednom kada osoblje krene malo više odlaziti na mobilnost ipak će to biti onda lakše i studenti će biti hrabriji 'propustiti' tu jednu godinu da bi otišli na mobilnost.“ (Rebeka, 2022, pers.comm., 31. svibnja) Možda je uistinu rješenje: Mobilnost za sve.

„AJME, PA TI NISI SAMO GLAVA NA EKRANU!“

Sada kada se čovječanstvo već prilično priviknulo na pandemiju, možemo li objektivno sagledati njene posljedice te načine na koje su one mogle utjecati na nastavak naših života? Što je zadnje dvije godine značilo za Erasmus+ program i mobilnost generalno?

Eventi su se događali online putem, sajmovi, konferencije, sve nešto što smo mislili da se nikada ne može desiti u online obliku, ipak se uspjelo kroz ovih par godina odvijati i ajmo reći da je i dalje dalo ljudima da imaju nekakav kontakt i onda jednog dana priliku da se vide uživo. Često danas čujemo na raznim sastancima kada se konačno vidimo uživo: 'Ajme, pa ti nisi samo glava na ekranu!' Tako da opet mislim da je ostavilo taj otisak i da je potaknulo ljude na upoznavanje i zbog toga mislim

da pandemija nije negativno utjecala na mobilnost. (Rebeka, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

Unatoč razdvojenosti i nedostatka interakcija uživo, izgleda kao da su ljudi još i više nego prije željni otići na razmjenu, kao da je svima trebao poticaj, onakav kakav je pandemija bila za digitalnu transformaciju Erasmus+ programa. „Sigurno će povećanje digitalizacije povećati i sam broj participanata mobilnosti zato što stvarno smatram da, pogotovo s te birokratske strane, budući da je mlada generacija jako povezana s digitalnim svijetom, postoji još veći strah od papirologije i neznanja same te papirologije te da on odbija ljude da odlaze na razmjenu.“ (Sara, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

Odgojem i življenjem u određenoj okolini i državi stvara se identitet pojedinca zbog kojeg se on poistovjećuje s onima koji su slični njemu ili s generalnim vrijednostima te okoline. Ako taj pojedinac nikad niti ne zakorači u drugačiju okolinu od one na koju je naviknuo i ne pokuša niti shvatiti tu novu, njegov se identitet neće previše mijenjati, a s time pojedinac u jednu ruku neće niti napredovati. Nije rijetka pojava da se tijekom Erasmus+ mobilnosti formira grupica prijatelja koji postanu veoma bliski, dok su svi zapravo različiti. Ono zajedničko što ih spaja daleko je jače i veće od svake druge različitosti, a to je interkulturalnost i prihvaćanje drugačijih kultura. Tada se, u okružju u kojem se prelaze kulturne barijere te kulturni šok više uopće ne postoji, stvara novi identitet pojedinca koji je nemoguće vezati samo za jednu naciju jer se radi o kombinaciji više njih. Erasmus+ razmjena stvara nove mjehuriće, ali ti mjehurići ne koče one koji se nalaze unutar njih ni u čemu već im samo daju siguran prostor za rast i napredak.

„Erasmus život je puno drugačiji od onoga kod kuće, osjećaš se puno slobodnije“ (Šlajhert, 2022 navedeno u Mohorić, 2022)⁴⁴, podijelila je u članku sudionica Erasmus+ studijskog programa u Varšavi tijekom ljetnog semestra 2021./2022. akademske godine, koju sam osobno intervjuirala u ime Erasmus studentske mreže. Zagrepčanka je skoro pa u potpunosti imala priliku iskusiti Erasmus za kakvog smo znali prije početka pandemije čak i prije samog odlaska u Varšavu. Naime, ispričala mi je o svojim druženjima s internacionalnim studentima u gradu gdje inače studira – u Rijeci. Opisala je osjećaj te iste slobode koju ljudi inače osjete tijekom svoje razmjene. Očito je

⁴⁴ Izvorno: „The Erasmus lifestyle, it’s very different from when you’re at home, and you feel a lot freer.“ (<https://blog.erasmusgeneration.org/croatia-poland-pride-month-edition>)

moguće iskusiti Erasmus mjehurić čak i kada niste njegovi sudionici već se samo krećete među i okruženi ste onima koji jesu, što bi značilo da Erasmus+ program ima utjecaj ne samo na svoje sudionike već i na okolinu te lokalnu zajednicu koja također dobije priliku iskusiti to internacionalno okruženje.

„Potreba za prilagodbom novom okruženju i novoj kulturi potencijalno uključuje stjecanje novih i funkcionalnih vještina za učinkovitu integraciju“⁴⁵, napisali su Vittoria Jacobone i Giuseppe Moro (2014: 312) te iz čega možemo zaključiti da su ljudi s iskustvom razmjene sposobniji na integraciju u novim sredinama od onih koji ga nemaju, uz što se razvijaju i mnoge druge korisne vještine koje mnogi poslodavci danas cijene više nego ikada prije. Nije teško zamisliti Erasmus „alumnuse“⁴⁶ kao vodeću silu u stvaranju paneuropskog identiteta koji otvara put k europskoj integraciji⁴⁷ kojim se kroz svoje prioritete Europska unije kreće. Iako se nigdje konkretno ne navodi da se teži europskoj integraciji, Europska unija to suptilno čini svojim oslovljavanjem svih građana Europe kao jedne nacije. Paralelno procesu stvaranja paneuropskog identiteta, u procesu je stvaranja još jedan – identitet „Erasmus generacije“. Do sada smo svi zasigurno upoznati s Generacijom X, Y, Z i ostalom ekipom, ali „Erasmus generacija“ okuplja malo drugačiju skupinu ljudi. Njoj pripadaju oni koji su sudjelovali ili sudjeluju u bilo kakvim programima mobilnosti, što im daje priliku da provedu dio svojeg života u inozemstvu, bilo to za potrebe studija, odrađivanja prakse ili pak posla. (Erasmus Student Network, 2021, url)⁴⁸ Iako se ne radi samo o sudionicima Erasmus+ programa, ova generacija svejedno nosi njegovo ime u svom nazivu što je samo još jedan pokazatelj utjecajnosti programa te njegovog potencijala u predstavljanja mobilnosti općenito.

⁴⁵ Izvorno: „The need to adapt to a new environment and a new culture potentially involves the acquisition of new and functional skills for effective integration.“

⁴⁶ „netko tko je napustio školu, fakultet ili sveučilište nakon što je tamo završio studij“ (prevela autorica) (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/alumnus>)

⁴⁷ „Europska integracija je proces političke, pravne, ekonomske (iu nekim slučajevima društvene i kulturne) integracije država koje su u cijelosti ili djelomično u Europi. U današnje se vrijeme europska integracija prvenstveno odvija kroz Europsku uniju i Vijeće Europe.“ (prevela autorica) (http://www.artandpopularculture.com/European_integration)

⁴⁸ <https://blog.erasmusgeneration.org/who-erasmus-generation>

Iako je broj sudionika Erasmus+ mobilnosti pao tijekom 2020., što je u potpunosti razumljivo i logično, on se već ove godine krenuo povećavati te time dokazivati želju mladih generacija za promjenom okoline i želju za mobilnosti, ne samo akademskom već i životnom. „Bila im je oduzeta mogućnost druženja, upoznavanja novih ljudi, putovanja i istraživanja, a nakon što su se ukinule mjere, ili barem smanjile, ljudi su sve više i više htjeli ići na mobilnost te to možemo vidjeti iz brojki gotovo svih zemalja gdje su se brojke povećale čak i za 100%, ako ne i više.“ (Rebeka, 2022, pers.comm., 31. svibnja) Sa svakom novom generacijom raste žeđ za istraživanjem nepoznatog te ona danas dok se oporavljamo od udarca pandemije akcelerirano raste.

POGLED U BUDUĆNOST „ERASMUS GENERACIJE“

Moramo se zapitati zašto je „Erasmus generacija“ toliko jaka i zašto toliko jača svakim danom i sa svakim novim sudionikom mobilnosti. Začetak te generacije započeo je s Erasmus+ programom 1987. godine, kada digitalizacija nije bila ni blizu današnje razine, što bi značilo da se osjećaj pripadnosti istoj do sada prvotno stvarao fizičkim prisustvom u određenoj okolini te interakcijom s drugim sudionicima uživo, ne preko ekrana laptopa, kompjutera ili pametnih telefona. U istraživanjima Deutscha i Eidea, oba iz 1970. godine, naglašava se uloga i važnost inozemnih studenata kao nositelja kultura. (Papatsiba, 2005: 33) Dakle, već se u prošlom stoljeću diskutiralo o interkulturalnosti i dijeljenju kultura kroz internacionalne studente i obrazovanje. 1970. godine se sigurno nije razmišljalo o virtualnoj ili hibridnoj mobilnosti već se fokus stavljao na ono što je svima bilo najpoznatije i najnormalnije, a to je interakcija uživo. No, ne smijemo zaboraviti da se svijet mijenja i postepeno digitalizira, što je uistinu korak unaprijed za čovječanstvo, a Erasmus+ program je samo jedan od alata za realiziranje te promjene. „Na kraju krajeva, Erasmus generacija smo i trebali bismo to proširiti na ostatak svijeta, ali moramo prvo krenuti od negdje. Odněkuda mora početi taj proces koji će trajati, to je dug proces“, podijelio je Mario (2022, pers.comm., 30. svibnja).

Nakon svega što je svijet pretrpio te i dalje trpi, čini se kao da je studentska mobilnost jedna svijetla točka i put ka boljem sutra. Mia (2022, pers.comm., 31. svibnja) je tijekom intervjua podijelila: „Ne znam koja je budućnost, ali to je nešto što održavaju mladi ljudi i ja vjerujem u mlade

generacije koliko god me strah njih.“ Mladi ljudi ili „Erasmus generacija“, kao što je naveo Mario (2022, pers.comm., 30. svibnja), predstavljaju budućnost, a svakim danom dobivaju sve više prilika za aktivno sudjelovanje u njezinom boljitku, što se može vidjeti iz ranije navedenih primjera digitalnih alata. U Erasmus+ aplikaciji mladi imaju direktan kontakt jedni s drugima te im se daje prostor da si međusobno pomognu i budu podrška u velikim životnim koracima kao što je to internacionalna studentska razmjena. Online ugovor o učenju pokrenut je uz pomoć sveučilišta i studenata, Europska komisija je slušala upravo njihova iskustva i potrebe te primarno predstavljala podršku dok su oni kreirali platformu. (European Union, n.d., url)⁴⁹ Erasmus+ program ne predstavlja više samo dio nečijeg studija već i priliku za mijenjati svijet te postavljati temelja za nadolazeće generacije koje će također činiti isto. „Mobilnost za sve bi trebala postati konstanta i normala ovog društva.“ (Rebeka, (2022, pers.comm., 31. svibnja)

Erasmus+ programu se uistinu ne vidi kraj, a moji su mu ispitanici pronalazili samo svjetlu budućnost: „Čim su se postavila ova tri cilja ljudi su se nekako osvijestili o potrebama društva i što bi trebalo implementirati da bi Erasmus+ program ili bilo koji oblik mobilnosti rastao tako da mislim da će sve više rasti i da će sve više mladih ići na razmjenu.“ (Rebeka, 2022, pers.comm., 31. svibnja) Neki su svojoj imaginaciji dali slobode te su zamislili konkretnu skorbu budućnost: „Kratkoročno mislim da će se puno tih stvari postaviti u nekoliko koraka koji će biti digitalizirani, a iskreno onako dugoročno vidim da se ljudi prijavljuju na Erasmus kao što se prijavljuju na ove neke druge projekte: Sjedneš u jednom trenutku za laptop, prije si pročitao koje sve dokumente trebaš staviti i doslovno jednim sjedanjem za laptopom u nekoliko sati se ti prijaviš na Erasmus.“ (Sara, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

Neki su se odlučili za malčice realniji pristup, ali ga ipak zapakirali lijepom željom za kraj: „Ako se sve krene digitalizirati, onda će se i to digitalizirati, ali ne mislim da će to stvarati neke teške probleme sada nego ćemo svi biti više naviknuti na to i stvari će se samo odvijati svojim tempom. Ali ona glavna stvar što je Erasmus i što jesu Erasmus+ projekti bi trebala i nadam se da će ostati ista.“ (Mia, 2022, pers.comm., 31. svibnja)

⁴⁹ <https://www.learning-agreement.eu/about>

ZAKLJUČAK

U mladima je budućnost, barem sam tako mnogo puta čula, a upravo su ti mladi sve više mobilni. Već su prijašnje generacije počele više putovati i istraživati nove kulture, vraćajući se doma s novim perspektivama i iskustvima koja nisu mogli dobiti samo iz tuđih priča i zapisa već proživljavajući ih osobno. Koliko god nam više prilika i inkluzivnosti nudi virtualni svijet, ne možemo ga samo tako imenovati jednakim suparnikom stvarnoga svijeta u kojemu se aktiviraju sva naša osjetila te kojega doživljavamo u potpunosti. Dakako, nisu svi u mogućnosti iskusiti ga na takav način te moram naglasiti važnost inkluzivnosti, što je jedan od glavnih fokusa novog Erasmus+ programa. Mobilnost bi trebala biti za sve i dostupna svima, no neki su nas takozvani zastarjeli i tradicionalni načini kočili u tome. Naravno da se virtualna mobilnost neće nikada moći usporediti s onom fizičkom, ali barem otvara vrata onima koji su iz nekoga razloga spriječeni sudjelovati u njoj fizički te im pružiti ruku u pridruživanju Erasmus generaciji.

Formalno je obrazovanje digitalizacijom dobilo krila, nove mogućnosti te potencijalno više sudionika. Sada možemo naše vrijeme iskoristiti kvalitetnije umjesto da ga „trošimo“ na put od kuće do fakulteta ili bilo koje druge ustanove gdje se educiramo. Možemo pristupiti predavanjima koja su nam kilometrima ili oceanima daleko. Čak možemo i vidjeti naše kolege na kamerama te dizati virtualne ruke sa samo malim pomakom prsta na tipkovnici. No, gdje je u tim slučajevima onaj kulturološki aspekt razmjene koji nosi važnost u razvoju pojedinca? Bi li i dalje više od 97% ispitanika smatralo svoje iskustvo u inozemstvu kao prednost na tržištu rada? (Alfranseder et al., 2012)⁵⁰

Iako se pod digitalizacijom ne podrazumijeva jedino virtualni odlazak na studentsku mobilnost, pandemija je tu stvorila direktnu poveznicu zbog koje često zaboravljamo druge aspekte digitalizacije poput alata za pojednostavljivanje birokratskih procesa te bolje povezivanje svih kuteva Europe, a kasnije i svijeta. No, ostaje nam otvoreno pitanje za diskusiju o ravnoteži između digitalizirane i tradicionalne mobilnosti, s obzirom na sve blagodati koje posljednja donosi već desetljećima. Možda će nam sljedeći Erasmus+ program dati odgovor na to 2028. godine, kada na njegovom čelu budu predstavnici „Erasmus generacije“.

⁵⁰ <https://esn.org/ESNSurvey/2011>

LITERATURA

1. Adam et al. (2018) *How Living Abroad Helps You Develop a Clearer Sense of Self*. Harvard Business Review: Harvard Business Publishing (HBP). URL: https://hbr.org/2018/05/how-living-abroad-helps-you-develop-a-clearer-sense-of-self?utm_medium=social&utm_campaign=hbr&utm_source=facebook&tpcc=orgsocial_edit [pristup: 4.09.2022]
2. Alfranseder et al. (2012) *Exchange, Employment and Added Value: Research Report of the ESNsurvey 2011*. Brussels: Erasmus Student Network AISBL. URL: https://issuu.com/esnint/docs/esnsurvey2011?embed_cta=embed_badge&embed_context=embed&embed_domain=esn.org&utm_medium=referral&utm_source=esn.org&embed_id=0%2F37588383 [pristup: 24.08.2022]
3. Anderson et al. (2003) *Handbook of cultural geography*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
4. Atkinson et al. (2005) *Cultural Geography: A Critical Dictionary of Key Concepts*. London, New York: I.B.Tauris.
5. Banet et al. (2019) *ESNsurvey 2019: Active citizenship and student exchange in light of the European elections*. Brussels: Erasmus Student Network AISBL. URL: https://issuu.com/esnint/docs/esnsurvey_2019?embed_cta=embed_badge&embed_context=embed&embed_domain=esn.org&utm_medium=referral&utm_source=esn.org [pristup: 24.08.2022]
6. Bauwens et al. (2009) *Exchanging Cultures: Results of ESNsurvey '08*. Brussels: Erasmus Student Network AISBL. URL: https://issuu.com/esnint/docs/esnsurvey_2008?embed_cta=embed_badge&embed_context=embed&embed_domain=esn.org&utm_medium=referral&utm_source=esn.org&embed_id=0%2F37588454 [pristup: 24.08.2022]
7. Benke-Åberg, R. i Gabriels, W. (2020) *Student Exchanges in Times of Crisis: Research report on the impact of COVID-19 on student exchanges*. Brussels: Erasmus Student Network AISBL. URL: <https://esn.org/covidimpact-report> [pristup: 4.09.2022]
8. Bilgrami, A. (2006) Notes toward the definition of 'identity'. *Daedalus*, p5. iz Literature Resource Center, 135.4.

9. Fellingner et al. (2013) *Creating Ideas, Opportunities and Identity: Research Report of the ESNsurvey 2013*. Brussels: Erasmus Student Network AISBL. URL: https://issuu.com/esnint/docs/esnsurvey2013_web?embed_cta=embed_badge&embed_cotext=embed&embed_domain=esn.org&utm_medium=referral&utm_source=esn.org&embed_id=1978080%2F4946756 [pristup: 24.08.2022]
10. Frauscher, A. (2022) *My Erasmus experience in Setúbal, Portugal*. Erasmus+ Journal. URL: <https://www.erasmus-journal.eu/my-erasmus-experience-in-setubal-portugal/> [pristup: 4.09.2022]
11. Fricova, V. (2016) *The history of Erasmus Programme*. Inercia Digital [blog post, 16 March]. URL: <https://blog.inerciadigital.com/2016/03/16/the-history-of-erasmus-programme/> [pristup: 20.06.2022]
12. Fricova, V. (2016) *The history of Erasmus Programme – Who was Erasmus?* Inercia Digital, [blog post, 3 March]. URL: <https://blog.inerciadigital.com/2016/03/03/the-history-of-erasmus-programme-from-where-comes-the-name-erasmus/> [pristup: 20.06.2022]
13. Jacobone, V. i Moro, G. (2015) *Evaluating the impact of the Erasmus programme: skills and European identity*. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 40 (2), str. 309-328.
14. Maciejewski, M. (2022) *Europski parlament: povijesni pregled*. Europski parlament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/11/the-european-parliament-historical-background> [pristup: 25.08.2022]
15. Malkki, L. (1992) National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology*. 7 (1), str. 24-44.
16. Mohorić, L. (2022) *From Croatia to Poland: Pride Month Edition*. Erasmus Generation Blog [blog post, 26 June]. URL: <https://blog.erasmusgeneration.org/croatia-poland-pride-month-edition> [pristup: 25.08.2022]
20. Papatsiba, V. (2005) Student Mobility in Europe: An Academic, Cultural and Mental Journey? Some Conceptual Reflections and Empirical Findings. *International Perspectives on Higher Education Research*. 3, str. 29–65.

21. Ranftl, K. (2022) *Erasmus Experience in Bruges, Belgium*. Erasmus+ Journal. URL: <https://www.erasmus-journal.eu/erasmus-experience-in-bruges-belgium/> [pristup: 27.08.2022]

OSTALI IZVORI

1. Art & Popular Culture: European integration. URL: http://www.artandpopularculture.com/European_integration [pristup: 25.08.2022]
2. Art & Popular Culture: Pan-European identity. URL: http://www.artandpopularculture.com/Pan-European_identity [pristup: 25.08.2022]
3. Cambridge Dictionary: alumnus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/alumnus> [pristup: 27.08.2022]
4. Erasmus Student Network: About. URL: <https://esn.org/about> [pristup: 24.08.2022]
5. Erasmus Student Network: ESNsurvey. URL: <https://esn.org/ESNSurvey> [pristup: 24.08.2022]
6. Erasmus Student Network: ESNsurvey 2011: Exchange, employment and added value. URL: <https://esn.org/ESNSurvey/2011> [pristup: 24.08.2022]
7. European Commission: Digital Education Action Plan (2021-2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> [pristup: 19.06.2022]
8. European Commission: Erasmus+ Programme Guide. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2021> [pristup: 19.06.2022]
9. European Commission: Learning Agreements. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/mobility-and-learning-agreements/learning-agreements> [pristup: 20.06.2022]
10. European Commission: Priorities of the Erasmus+ Programme. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme> [pristup: 25.08.2022]

11. European Union: European Union priorities 2019-2024. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities_en [pristup: 25.08.2022]
12. European University Foundation: About us. URL: <https://uni-foundation.eu/about/> [pristup: 20.06.2022]
13. Europska unija: Povijest Europske unije 1945. – 1959. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_hr [pristup: 25.08.2022]
14. Europska unija: Povijest Europske unije 1980. – 1989. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_hr [pristup: 25.08.2022]
15. Europska unija: Povijest EU-a. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_hr [pristup: 25.08.2022]
16. EU & ME: HOW DOES THE EU WORK? URL: https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/en/HOW_DOES_THE_EU_WORK.html [pristup: 25.08.2022]
17. Hrvatski jezični portal: URL: <https://hjp.znanje.hr/> [pristup: 28.08.2022]
18. Merriam-Webster. Dictionary: lockdown. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lockdown> [pristup: 28.08.2022]
19. Online Learning Agreement: About. URL: <https://www.learning-agreement.eu/about> [pristup: 20.06.2022]
20. Say Hello to the New Erasmus+ App | Product Website. URL: <https://hello.erasmusapp.eu/> [pristup: 20.06.2022]
21. The University of Sheffield: Dr Vassiliki Papatsiba URL: <https://www.sheffield.ac.uk/education/people/academic/vassiliki-papatsiba> [pristup: 25.08.2022]
22. Who is the Erasmus Generation? (2021) URL: <https://blog.erasmusgeneration.org/who-erasmus-generation> [pristup: 25.08.2022]
23. Wikipedia: Erasmus Programme. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Erasmus_Programme#Adoption_and_growth [pristup: 28.08.2022]

SAŽETAK

U završnom je radu riječ o utjecaju pandemije na studentsku mobilnost dok je najveći fokus na digitalizaciji novog Erasmus+ programa te povezanosti iste s epidemiološkom situacijom iz perspektive sudionika programa tijekom zadnje dvije godine. Cilj rada je približiti Erasmus+ program i njegove fokuse čitateljima, kao i analizirati sliku o digitalizaciji programa koju imaju njihovi sudionici nakon početka pandemije. Za potrebe ovoga rada održani su intervjui s četvero mladih ljudi koji su imali priliku iskusiti mobilnost unatoč epidemiološkoj situaciji. Intervjui su bili nestrukturirani, dakle, struktura intervjua nije bila jasno određena te se prilagođavala potrebama razgovora s ispitanikom ili ispitanicom kako bi se održala prirodnost te kako bi ispitanici imali što više slobode u svojim odgovorima, budući da se radi o njihovim osobnim iskustvima. Zbog potrebe tematike u radu je također prisutno osobno iskustvo autorice kao dodatan primjer jedne od sudionica Erasmus+ programa tijekom pandemije, odnosno koristit će se autoetnografska metoda pisanja koja će biti prožeta kroz cijeli rad. Zaključak rada temelji se na kombinaciji iskustava ispitanika te teoretskog istraživanja. Iako se digitalizacija Erasmus+ programa gleda kao jedna od negativnih posljedica pandemije COVID-19, ona nije pokrenuta zbog pandemije već zbog potreba današnjeg vremena, no pandemija ju je ubrzala. Neovisno o svim pozitivnim stranama digitalizacije, virtualna mobilnost neće nikada moći zamijeniti neformalni aspekt interkulturalnosti i razvijanja vještina van formalnog obrazovnog sistema kojeg tradicionalni Erasmus+ program nudi.

SUMMARY

The final paper deals with the impact of the pandemic on student mobility, while the greatest focus is on the digitisation of the new Erasmus+ programme and its connection with the epidemiological situation from the perspective of programme's participants over the past two years. The aim of the paper is to bring the Erasmus+ programme and its main foci closer to readers, as well as to offer an analysis of the programme's digitisation that are available after the start of the pandemic. To do this, interviews were held with four young people who had the opportunity to experience mobility in spite of the epidemiological situation. The interviews were unstructured,

where the questions were adapted to how the conversation developed with the interviewee in order to maintain naturalness. This was also to give the interviewees as much freedom as possible in their answers, since they were talking about their personal experiences. The author's personal experience is also present in the work as a further example of participation in the Erasmus+ programme during the pandemic, using the autoethnographic method. The conclusion of the paper comes from a combination of the insights given from the interviews, as well as from theoretical research. Although the digitisation of the Erasmus+ programme is seen as one of the negative consequences of the COVID-19 pandemic, it was not initiated because of the pandemic but the needs of today's times, even though the pandemic accelerated it. Despite all the positive aspects of digitisation, virtual mobility will never be able to replace the informal aspect of interculturality and skill development outside the formal educational system that the traditional Erasmus+ programme offers.

KLJUČNE RIJEČI

digitalizacija, Erasmus, mobilnost, obrazovanje, pandemija

KEY WORDS

digitalisation, education, Erasmus, mobility, pandemic